

язика после глобалізації. Очевидно, что за темпом этих изменений не угонится никакой словарь.

*Валігура О. Р.
Київський національний лінгвістичний університет*

МОДЕЛЮВАННЯ КОГНІТИВНОГО ПОРОДЖЕННЯ ІНТЕРФЕРОВАНОГО МОВЛЕННЯ БІЛІНГВОМ

Одним із найактуальніших напрямів сучасної когнітології є опис когнітивної діяльності людини у процесах породження, сприйняття й розуміння мовлення, а також механізму обробки природної мови та побудови моделі її розуміння. Загальні методологічні засади когнітивної лінгвістики, спрямованої на розгляд мови як пізнавального знаряддя кодування та трансформації знань, в основі своїй уможливають дослідження когнітивних особливостей фонетичних явищ, зокрема, дозволяють аналізувати й інтерпретувати причини виникнення фонетичної інтерференції та механізми її реалізації в англійському мовленні українців.

Відповідно до відомих концептуальних положень [1, 35–39; 2, 62–78; 3, 92–95; 4, 160–163; 8, 93–94] моделювання є вихідним методом наукового пізнання та його центральним методологічним засобом, суть якого полягає в заміщенні об'єкта спеціальною моделлю, що відтворює головні особливості оригіналу, та проведенні за її допомогою необхідних досліджень [3, 92]. З методологічної точки зору особливо важливо те, що специфіка моделювання дозволяє заміщувати досліджуваний реальний об'єкт, який має незліченне різноманіття властивостей, сторін і відношень, певною моделлю, що містить лише істотні з погляду мети дослідження риси, властивості, відносини чи зв'язки об'єкта (оригіналу). Для здійснення безпосереднього вивчення й опису когнітивних механізмів породження інтерференції та їхнього відповідного експериментального дослідження виникає потреба у створенні адекватної когнітивної моделі фонетичної системи англійського мовлення носіїв української мови.

З огляду на це метою нашої статті було обґрунтування та розробка когнітивної моделі породження інтерферованого англійського мовлення українськими білінгами.

У лінгвістичній літературі терміни “модель” та “моделювання” знаходять дещо різні трактування. Так, О. В. Клименюк визначає модель як узагальнений, створюваний з метою одержання і (або) збереження інформації специфічний об'єкт (у формі уявного образу, опису знаковою або матеріальною системою), що відбиває властивості, характеристики й зв'язки об'єкта оригіналу довільної форми, істотні для завдань, розв'язуваних суб'єктом [3, 175]. При цьому ним підкреслюється, що всі наші уявлення про світ носять модельний характер, а історично сформовані наукові поняття, пов'язані з об'єктивною реальністю (закони, теорії, наукові картини світу), є моделями різних рівнів і ступенів складності. Поділяючи цю думку, О. О. Селіванова тлумачить модель як абстрактний й ідеалізований знаковий образ спрощеного відтворення певного об'єкта (оригінала), штучно створений дослідником із метою вивчення ознак, складників цього об'єкта, способів його існування й функціонування [5, 386].

Щодо суто лінгвістичної моделі, то вона трактується як штучно створений лінгвістом реальний чи мисленневий пристрій, який відтворює, імітує своєю поведінкою (у спрощеному вигляді) поведінку іншого пристрою (оригінального об'єкта)

у лінгвістичних цілях [6, 304]. Напротивагу, Ч. Хоккет [7, 30–35] дотримується іншої точки зору, вважаючи, що навряд чи вдасться побудувати єдину модель, яка адекватно відобразить природну мову, і моделювання не є способом адекватного відображення об'єкта, якщо справа стосується мови.

У контексті нашого розгляду, спрямованого на обґрунтування когнітивної моделі породження інтерферованого мовлення білінгвом, лінгвістичну модель варто розглядати, на наш погляд, як властиві певній мовній системі або феномену сукупності горизонтально розміщених елементів, що складають структуру мови, та, будучи впорядкованими за вертикальним вектором їхньої ієрархії, набувають здатності символічно зображувати модельований об'єкт як певну систему з притаманними їй функцією та зв'язками між елементами.

У разі необхідності вивчення механізму взаємодії значної кількості чинників, що впливають на поведінку досліджуваного об'єкта, у модель доцільно вводити додаткову (просторову) вісь, методологічні вимоги до введення якої обґрунтовано в працях [2, 64–65; 1, 37–39, 54]. Такі моделі мають підвищену пояснювальну спроможність, оскільки дають можливість пояснювати не лише реальні факти, а й прогнозувати певні закономірності й тенденції функціонування об'єкта дослідження.

Виходячи з цього, когнітивну модель мови доцільно визначити як систему взаємозв'язаних елементів, кожен з яких є модусом (одним із логічних блоків мисленнєвого аналога повідомлення), що належить одному з рівнів мовного субстрату. Така модель, як зазначається в праці [4, 160–163], наочно показує ті процедури, які пов'язані з отриманням, збереженням, обробкою, передачею та використанням знань.

Відтак, обґрунтування узагальненої когнітивної моделі мови й комунікативної діяльності, яка б установила повне співвідношення мовних структур з концептуальними, є, безсумнівно, трудомістким і нетривіальним завданням. Більше того, через величезну кількість чинників, які взаємно впливають один на одного та практичну неможливість їхнього повного врахування, ефективність використання узагальненої когнітивної моделі мови лінгвістами може бути незначною. Звідси очевидна раціональність розробки когнітивної моделі інтерферованої фонетичної системи англійського мовлення українців, яка віддзеркалює лише ті когнітивні акти, що безпосередньо беруть участь в породженні та сприйнятті мовлення.

У якості однієї з таких автономних моделей може розглядатися, наприклад, зображена на рис. 1 когнітивна модель продукування мовлення психічною сферою індивіда.

В основу ідеї побудови наведеної моделі покладено фреймовий або блочно-модульний принцип, згідно з яким її зображено у вигляді певної суперсистеми, роль елементів або смисломістких фреймів якої виконують відповідні системи та підсистеми. Когнітивний процес продукування мовлення розгортається за моделлю таким чином. У інтенційній системі індивіда внаслідок взаємодії його свідомості зі сферою позасвідомого виникають певні за ступенем конкретності комунікативні наміри (неусвідомлена інтенція, комунікативний намір, прагматична настанова), які за прийнятою у системному підході термінологією і слугують входами системи мовних обмежень. У межах цієї системи відбуваються складні процеси попереднього гіпотетичного добору та передбачення можливого взаємозв'язку концептуальних, лексико-граматичних та фонетичних засобів оформлення висловлення. Специфіка перебігу цих процесів полягає у тому, що вони можуть ускладнюватися за рахунок виникнення необхідності узгодження суперечностей, що постають між правилами

зазначених на моделі підсистем. У разі необхідності такого узгодження психічна сфера індивіда використовує принцип зворотнього зв'язку, (вказаного в системі мовних обмежень штриховими стрілками), згідно з яким здійснюється повторне узгодження структури та змісту висловлення.

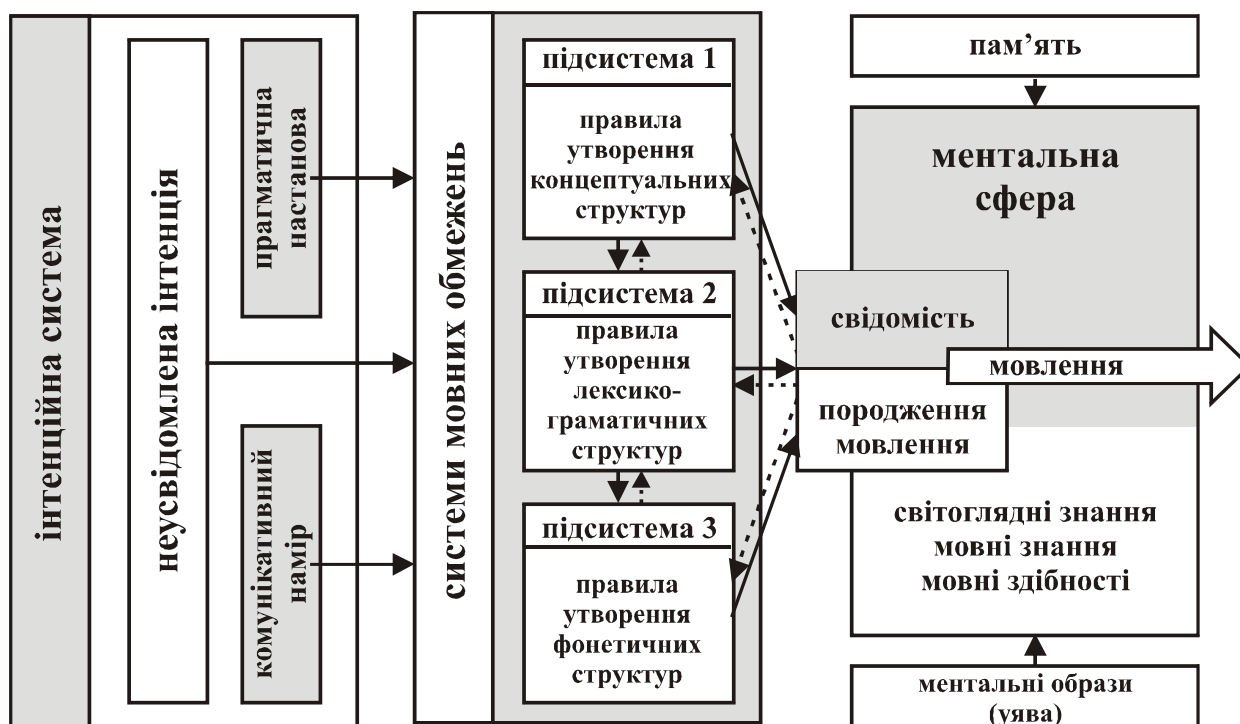

Рис. 1. Когнітивна модель продукування мовлення психічною сферою індивіда

Вироблені у такий спосіб попередні структура та зміст висловлення надходять до свідомості індивіда, у сфері якої після їхнього зіставлення зі знаннями про світ, мовними знаннями та співвіднесення з його мовними здібностями, набувають статус висловлення, готового для використання у мовленні, або у разі суперечностей повертаються (за штриховими стрілками зворотнього зв'язку) у систему мовних обмежень для їх відповідного коригування.

Зрозуміло, що ця когнітивна модель відображає лише одну зі сторін когнітивного механізму, який пояснює сприйняття та породження мовлення з точки зору того, як структури мовного знання беруть участь у його продукуванні. Слід також відмітити, що позначена на моделі мовна система, як і будь-яка інша система, має здатність певним чином змінюватися у часі залежно від внутрішніх та зовнішніх чинників (інакше кажучи, система реалізує свою програму). Для реалізації програми системи потрібна інформація, поняттями якої когнітивна лінгвістика оперує в аспектах ментальних репрезентацій, структур представлення знань, процесів концептуалізації та категоризації тощо.

Зауважимо з цього приводу, що когнітивна інформація розглядається як наявність переконань, думок чи настанов, а також мотивація, цілі чи особливі задачі. До того ж когнітивна модель має відображати той факт, що зв'язний текст і відповідно процес розуміння тексту здійснюється в соціальному контексті.

Розглядаючи когнітивну модель мовної системи, варто наголосити на тому, що кожна мова має свою доміную, яка є важливою характеристикою системи і показником того, що в системі все взаємоузгоджено та взаємозв'язано. Під мовною доміною розуміється один із членів гетерогенного ряду частин, який обирається в якості головного елемента, що панує над ієрархічно підпорядкованими компонентами ряду. Відповідно, якщо існують доміючі різних рівнів мови, то й існує і спільна мовна доміюча, яка може відображати і національний характер мови, й ідіолект кожного індивіда суспільства. Поєднання загальної мовної доміючої та фонетичної доміючої, яка є її частиною, створює неповторну своєрідність національної мови.

Цілком логічно, що заміна доміючої призводить до перебудови структури субстанції мови, зокрема, заміна фонетичної доміючої зумовлює зміну в структурі всієї фонетичної системи. А це в свою чергу, веде до інтерференції рідної мови при вивченні іноземної. Таким чином, утворюється нова фонетична інтерферована система зі своєрідними фонетичними параметрами на сегментному та просодичному рівнях.

Зважаючи на це, просторову узагальнену когнітивну модель розумово-мовленнєвої діяльності білінгва можна зобразити у вигляді чотириреберної піраміди, основу якої утворюють чинники, що мотивують необхідність оволодіння вторинною мовою. Протилежні ребра цієї піраміди зображатимуть відповідно знання індивідом структур первинної та вторинної мов. Сторони, перетином яких створюються зазначені ребра, будуть символізувати дві площини, наприклад: площина структури первинної мови та площина перебігу її мовної практики, смислосмістове насичення фреймів яких і сконцентрується у вигляді енциклопедичної інформації у зміст структури первинної мови. Подібним чином площини структури та перебігу мовної практики вторинної мови сформулюють смислосмістове насичення фреймів вторинної мови. При цьому сторони трикутника, означені нами як ребра-знання структури первинної та вторинної мов, спираючись на діагональ основи піраміди, виокремлять відповідний їй вертикальний перетин, що набуватиме змісту площини інтерферованої мовної системи, у межах якої поступово знизу вгору і розгортатимуться когнітивні стохастичні процеси функціонування ментальної сфери індивіда під час породження та сприйняття ним мовлення.

За допомогою побудованої моделі можна простежити взаємозумовленість та взаємозалежність всіх фонетичних параметрів, які утворюють фонетичну систему мови. Така модель здатна віддзеркалити і взаємодію загальної мовної доміючої сегментного та просодичного рівнів, що утворюють фонетичну систему, яка порушується інтерферуючими елементами рідної мови, що, власне, і спричинює появу вимовного акценту в мовленні.

Крім того, таку модель також може бути членовано на складні системи, що взаємодіють між собою, а саме: загальну мовну доміючу та параметри фонетичної доміючої сегментного та просодичного рівнів. Для цього достатньо інтерпретувати зміст інтерферованої мовної системи конкретнішим змістом інтерферованої фонетичної системи.

На наш погляд, окреслену когнітивну модель фонетичної інтерферованої системи можна вважати універсальною, оскільки вона відображає володіння і рідною, й іноземною мовами. Це буде цілком об'єктивно, адже ступінь володіння мовою залежить від когнітивних механізмів загального знання та мовних здібностей, а ознаки вимовного акценту зумовлені ступенем викривлення фонетичної системи.

Висновки. Використання обґрунтованих нами когнітивних моделей породження

мовлення індивідом та розумово-мовленнєвої діяльності білінгва дає можливість адекватного експериментального дослідження та опису феномену фонетичної інтерференції.

Л і т е р а т у р а :

1. Калита А. А. Актуалізація емоційно-прагматичного потенціалу висловлення: Монографія / А. А. Калита. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2007. – 320 с.
2. Клименюк О. В. Діалектика трансцендентного в методології наукового моделювання / О. В. Клименюк // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Філософія. – 2002. – Вип. 8. – С. 62–78.
3. Клименюк О. В. Методологія та методи наукового дослідження / О. В. Клименюк. – К. : Міленіум, 2005. – 186 с.
4. Селиванова Е. А. Исследовательские возможности ментально-психонетического комплекса / Е. А. Селиванова // Вісник Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – 2004. – № 635. – С. 160–163.
5. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
6. Языкознание. Большой энциклопедический словарь / Гл. ред. В. Н. Ярцева. – 2-е изд. – М. : Большая Российская энциклопедия, 1998. – 685 с.
7. Hockett Ch. Language, Mathematics and Linguistics / Ch. Hockett. – The Hague: Mouton, 1967. – 243 p.
8. Laver J. The Gift of Speech: Papers in the Analysis of Speech and Voice / J. Laver – Edinburgh: Edinburgh University Press, 1991. – 400 p.

*Вінічук Л. С.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова*

**СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
АНГЛО-АМЕРИКАНСЬКИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ
У СУЧАСНІЙ ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ**

Запозичення є одним із джерел збагачення словникового складу тієї чи іншої мови. Як фактор розвитку структури мови, вони є результатом тісних економічних, наукових та культурних контактів між народами [3, 151].

В сучасних умовах глобалізаційних процесів, коли міжнаціональні зв'язки та безпосередні мовні контакти стали невід'ємною частиною нашого життя, питання про поповнення лексичного складу мови словами іншомовного походження набуває особливої актуальності.

У цьому зв'язку питання дослідження запозичень, зокрема англо-американських запозичень, особливостей їх асиміляції та функціонування є одним із актуальних напрямів сучасної лінгвістичної науки.

Питання вивчення особливостей лексичних запозичень англо-американського походження та доцільність їхнього уживання в сучасній французькій мові викликає жваві дискусії з-поміж французьких лінгвістів, які виступають за чистоту рідної мови (Ш. Балі, Л. Деруа, П. Гіро, А. Соважо та ін.). Одні з них вважають, що не варто відмовлятися від запозичення зручних для вживання іншомовних термінів, особливо тих, яких не існує у французькій мові і які адаптувалися до її фонетичних особливостей [5, 139]. Інші вчені висловлюють занепокоєння з приводу надмірної кількості англо-американізмів, які проникають у всі сфери життя французького населення (побут,